

ŹRÓDŁA BŁĘDÓW JĘZYKOWYCH CHARAKTERYSTYCZNYCH DLA POLSKIEJ MŁODZIEŻY UCZĄCEJ SIĘ JĘZYKA UKRAIŃSKIEGO

Anna Choma-Suwała

Uniwersytet Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie

Streszczenie. Artykuł jest próbą przybliżenia najczęstszych źródeł błędów fonetycznych i gramatycznych, pojawiających się w nauce języka ukraińskiego, które zakłócają i uniemożliwiają komunikację. Analiza opiera się na doświadczeniach z polskojęzycznymi studentami. Przeprowadzone rozważania dowodzą, że źródłem pomyłek jest interferencja językowa w zakresie homonii i frazeologii oraz różnice w łączliwości czasowników.

Słowa kluczowe: błąd językowy, interferencja językowa, kompetencja komunikacyjna

Błędy w procesie przyswajania języka obcego są zjawiskiem trudnym do wyeliminowania. O tym, że proces uczenia się implikuje popełnianie błędów, a ich przyswajanie jest zjawiskiem komplementarnym uczenia się, pisał Franciszek Grucza w pracy *Z problematyki błędów obcojęzycznych*¹. Na przełomie lat wykrystalizowały się dwa skrajne stanowiska. Pierwsze mówi o tym, że błąd językowy jest nieprzewidywalny i bezcelowe jest przeciwdziałanie mu oraz prognozowanie jego wystąpienia, drugie, że błąd językowy jest w pełni przewidywalny i dlatego można go prognozować, a także mu przeciwdziałać. Te dwa podejścia łączy, jednocześnie niwelując zbytnie rozbieżności, Aleksander Szulc, który twierdzi, że „błąd językowy nie jest ani całkowicie przewidywalny, ani też całkowicie przypadkowy”².

Obecnie punktem odniesienia w kwestiach dydaktyki języków obcych jest europejski system opisu kształcenia językowego (ESOKJ). W kontekście błędów językowych wyodrębnia on dwie zasadnicze grupy: 1) błędy (*errors*), stanowiące przejaw „interjęzyka”, tj. niedoskonałej, uproszczonej wersji kompetencji docelowej; 2) błędy sporadyczne (*mistakes*), pojawiające się w wypowiedzi, kiedy uczący się lub użytkownik języka (mowa także o rodzimym użytkowniku) stosuje daną kompetencję w sposób niewłaściwy³.

¹ F. Grucza, *Z problematyki błędów obcojęzycznych*, Warszawa 1978, s. 9.

² A. Szulc, *Błąd językowy a dydaktyka języków obcych*, „Języki Obce w Szkole” 1982, z. 5, s. 259–266.

³ H. Komorowska, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie*, Warszawa 2001.

Ważne jest zwrócenie uwagi na różnice w błędach językowych popełnianych przez rodzimych użytkowników języka i cudzoziemców.

Wszystkie błędy związane z posługiwaniem się językiem należy podzielić na zewnętrznojęzykowe i wewnętrznojęzykowe. Błędy zewnętrznojęzykowe to błędy zapisu: ortograficzne i interpunkcyjne. Choć są związane z językiem (np. zasady używania wielkich i małych liter na początku wyrazu są motywowane względami znaczeniowymi lub składniowymi, stawianie znaków interpunkcyjnych ma oparcie w składni), nie naruszają zasad, reguł wewnętrznojęzykowych. Błędy wewnętrznojęzykowe można dalej podzielić na błędy systemowe (językowe) i błędy użycia, czyli stylistyczne. W obrębie błędów językowych mieszczą się błędy gramatyczne, leksykalne i fonetyczne.

KLASYFIKACJA BŁĘDÓW POPEŁNIANYCH PRZEZ CUDZOZIEMCÓW

Klasyfikacji błędów językowych w dydaktyce języka obcego dokonał Aleksander Szulc⁴, który dzieli je na dwie grupy: ekspresyjne i semantyczne. Wśród semantycznych należy podkreślić: błędy morfologiczne, syntaktyczne, derywacyjne i leksykalne.

Główna przyczyna trudności w nauce wynika z podobieństw między językami ukraińskim i polskim, czyli jak określa to A. Szulc w *Podręcznym słowniku językoznawstwa stosowanego*, tzw. interferencji zewnętrznojęzykowej.

Ten rodzaj interferencji wpływa negatywnie na zdolności językowe w obrębie wszystkich podsystemów języka: fleksji (werbalnej i imiennej), składni i słowotwórstwa.

Język ukraiński i polski należą do grupy języków słowiańskich i mają wiele cech wspólnych, dotyczących zarówno leksyki, jak i gramatyki. Podobnie jak inne języki słowiańskie wchodzi do grupy języków indoeuropejskich, co powoduje bliskość fonetyczną i syntaktyczną. Jednocześnie oba języki są typologicznie odmienne.

Główną przyczyną trudności w nauce języka ukraińskiego jako obcego jest niedostateczna znajomość specyfiki języka. Podstawowymi zasadami teoretycznymi, a także zadaniami praktycznymi, polegającymi na opracowaniu cech leksykalno-frazeologicznych, fonetycznych, słowotwórczych, morfologicznych i syntaktycznych każdego z języków, zajmuje się gramatyka kontrastywna. Analizy wykonywane na różnych poziomach systemu językowego ukazują różnice i interferencje w obrębie fonetyki, morfologii, słownictwa i frazeologii oraz składni. Do tej pory problematyką błędów językowych w nauce języka ukraińskiego zajmowali się m.in. Bożena Zinkiewicz-Tomanek, Oksana Baraniwska, Joanna Hamela⁵.

⁴ A. Szulc, *Błąd językowy...*, *op. cit.*, s. 265.

⁵ B. Zinkiewicz-Tomanek, *Морфологічні інтерференції у процесі вивчення української мови поляками*, „TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych” 2008, t. 3, s. 7–14; Baraniwska O., *Українсько-польська орфографічна, граматична і лексична інтерференція*

Niniejsze studium jest próbą przybliżenia źródeł najczęstszych błędów leksykalno-gramatycznych, które poważnie zakłócają lub nawet uniemożliwiają komunikację. Ukazane zostaną przyczyny błędów, których źródłami są homonimia i frazeologia międzyjęzykowa oraz różnice w łączliwości czasowników.

Przedstawienie podobieństw języka ukraińskiego i polskiego oraz zwrócenie uwagi na specyfikę każdego z nich pozwolą uniknąć błędów wynikających z przenikania i nakładania się form. Jednocześnie przewidywanie problemów i świadomość ich genezy może w znacznym stopniu usprawnić dydaktykę zajęć w grupach polskojęzycznych.

ŹRÓDŁA BŁĘDÓW LEKSYKALNYCH

Mówiąc o trudnościach w nauce języka ukraińskiego wśród studentów z Polski nie sposób nie wspomnieć o homonimii międzyjęzykowej, z której wywodzą się tzw. fałszywi przyjaciele – identycznie lub podobnie brzmiące słowa, o różnym znaczeniu semantycznym. Mogą one być pomocne w nauce wymowy, ale najczęściej są przyczyną błędów językowych prowadzących nawet do zakłócenia komunikacji.

Ukraińskie i polskie homonimy międzyjęzykowe mają to samo pochodzenie. Mogą nimi być słowa, które w obu językach mają wspólne, prasłowiańskie korzenie, homonimy zapożyczone z języków obcych oraz te, które powstały przez przypadkowe podobieństwo brzmienia słów w obydwu językach.

Na tej podstawie możemy wyróżnić dwie grupy. Do pierwszej należą homonimy jednobrzmiące o takim samym znaczeniu semantycznym, które nie sprawiają kłopotów w nauce języka ukraińskiego, np. ukr. *зачинити на ключ* – *журавлиний ключ* – *музичний ключ* – *ключ для гвинтів*, pol. *zamknąć na klucz* – *klucz żurawi* – *muzyczny klucz* – *klucz do śrub*. Większość z nich ma podwójne znaczenie, np. ukr. *пара* – pol. *para* (dwa przedmioty, dwie osoby, stan skupienia), ukr. *такт* – pol. *takt* (delikatność, jednostka *podziału* metrycznego w utworze *muzycznym*), ukr. *легенда* – pol. *legenda* (opowieść, oznaczenia na mapie, planie). Takie homonimy Danuta Buttler określa jako wspólne⁶.

Do drugiej grupy należą homonimy różniące się pod względem fonetycznym, graficznym lub znaczeniowym; ich analiza pozwoli zrozumieć przyczyny błędów.

Najwięcej trudności związanych jest z wyrazami o identycznej wymowie, a różnym znaczeniu, np. ukr. *академік* (członek akademii nauk) – pol. *akademik* (dom studenta), ukr. *хиба* (wada, pomyłka) – pol. *chyba* (określenie niepewności), ukr. *чашка* (filizanka) – pol. *czaszka* (szkielet głowy), ukr. *магазин* (sklep) – pol.

в навчанні української мови як іноземної, w: *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, Львів 2007, Випуск 2, с. 178–184; Й., Гамела *Труднощі при вивченні української мови як іноземної на початковому етапі (з досвіду польськомовного слухача)*, w: *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, Львів 2008, Випуск 3, с. 53–59.

⁶ D. Buttler, *Słownik polskich form homonimicznych*, Wrocław, 1984.

magazyn (skład produktów), ukr. *ордер* (rozporządzenie, rozporządzenie) – pol. *order* (*odznacznie*), ukr. *сум* (smutek) – pol. *sum* (rodzaj ryby), ukr. *нанка* (*teczka*) – pol. *papka* (miękką, gęsta masa), ukr. *зараз* (teraz) – pol. *zaraz* (za chwilę).

Nieliczną grupę stanowią homonimy bardzo zbliżone fonetycznie i zupełnie różne semantycznie, np. ukr. *список* (lista) – pol. *spisek* (zmowa), ukr. *казати* (mówić) – pol. *kazać* (wydać rozkaz albo polecenie), ukr. *пам'ятник* (pomnik) – pol. *pamiętnik* (gatunek literacki), ukr. *забуз* (dynia) – pol. *arbuz*, ukr. *номінація* (nazewnictwo) – pol. *nominacja* (powołanie na stanowisko).

Zdecydowaną liczniejszą grupę stanowią homonimy mające kilka znaczeń, a różniące się tylko w części z nich, np. ukr. *страх* – pol. *strach*, 1) wspólne znaczenie w języku ukraińskim i polskim – lęk, trwoga, poza tym w języku polskim 2) duch, upiór, 3) kukła wypchana słomą; ukr. *делікатеси* – pol. *delikatesy*, 1) wspólne znaczenie – przysmaki, 2) w języku polskim – rodzaj sklepu spożywczego; ukr. *дружина* – pol. *drużyna*, 1) wspólne znaczenie wojskowe; 2) różnica semantyczna: w języku ukraińskim – żona, w języku polskim – drużyna piłkarska.

Największą grupę stanowią homonimy niepełne. Niektóre z nich różnią się od siebie jedynie akcentem lub obocznościami fonetycznymi, np. *o-ó, l-l, m-m', z-g, p-rz, i- e, y-q, y-ę* itp.

Tabela 1 zawiera przykłady homonimów będących źródłem błędów językowych w pracach pisemnych i wypowiedziach ustnych studentów filologii ukraińskiej UMCS.

Tabela 1. Przykłady homonimów będących źródłem błędów językowych studentów filologii ukraińskiej

Język ukraiński	Znaczenie w języku ukraińskim	Język polski
Аварія	wypadek drogowy	awaria
Бігун	biegacz	biegun
Білет	zestaw pytań	bilet
Хмара	chmura	chmara
Чути	słyszeć	czuć
Диван	kanapa	dywan
Інтерес	ciekawość	interes
Килим	dywan	kilim
Лекція	wykład	lekcja
Машина	samochód	maszyna
Меч	miecz	mecz
Мета	cel	meta
Овоч	warzywo	owoc
Пенсія	emerytura	pensja
Печиво	ciastka	pieczywo
Урок	lekcja	urok

Homonimia międzyjęzykowa jest podobnie jak wewnątrzjęzykowa zjawiskiem polegającym na identyczności brzmienia a często także identyczności zapisu dwóch lub więcej elementów językowych, które nie mają wspólnych

detali znaczeniowych. Trudności sprawiają wyrazy jednobrzmiące, wykazujące semantyczne i fonetyczne podobieństwo. Zakłócenia w komunikacji pojawiają się nie tylko na skutek błędnego wyboru słownictwa, lecz także wtedy, gdy niepoprawnie użyta zostanie forma fleksyjna jednego homonimu przy odmianie drugiego.

PRZYCZYNY BŁĘDÓW FRAZEOLOGICZNYCH

Bardzo istotną kwestią, która utrudnia naukę języka ukraińskiego jako obcego, jest problem ekwiwalencji frazeologicznej. Co prawda źródeł związków frazeologicznych można doszukiwać się w ogólnoeuropejskiej tradycji kulturowej, ale nie zawsze odwoływanie się do powszechnie znanych tekstów, przekonań i wydarzeń jest pomocne w nauce ukraińskiej frazeologii. Duża część związków ma rodzimy rodowód, często do języka ogólnego przenikają elementy frazeologii z odmian środowiskowych. Wydaje się, że jedynym ułatwieniem w nauce i rozpoznawaniu pewnych fraz przez Ukraińców jest ich biblijna lub mitologiczna geneza.

W tym wypadku ważna jest przede wszystkim kwestia dotycząca zgodności semantycznej ukraińskich i polskich frazeologizmów. Ważny jest również charakter tej ekwiwalencji. Dany frazeologizm może mieć jeden albo kilka odpowiedników, a nawet kilka ich wariantów. Utrudnienia w nauce języka wynikają przede wszystkim z braku tożsamości semantycznej lub pewnych modyfikacji znaczeniowych. Szczególnie istotna jest adekwatność znaczeniowa i struktura formalna. Podziału ekwiwalencji jakościowej na semantyczną i formalną dokonał Mieczysław Basaj⁷.

Kryterium semantyczne pozwala wyróżnić ekwiwalenty pełne, czyli takie, które cechuje tożsamość znaczeniowa, i korelaty częściowe, których znaczenie ulega pewnym modyfikacjom. Kryterium stylistyczne wyróżnia z kolei ekwiwalenty absolutne i relatywne. Pierwsze charakteryzuje wspólnota konotacji stylistycznych, drugim właściwa jest ich nieadekwatność.

Według klasyfikacji formalnej wyróżniamy dwie grupy: 1) ekwiwalenty wykazujące tożsamość lub podobieństwa budowy strukturalnej i obrazu (formy wewnętrznej); 2) ekwiwalenty wykazujące różnicę składu komponentów i obrazu⁸.

Pierwsza grupa cechuje się identycznością leksykalną oraz gramatyczną. W języku ukraińskim i polskim możemy odnaleźć szereg takich frazeologizmów. Wykazują one podobieństwo zarówno strukturalne, jak i znaczeniowe, np. ukr. *аж боки рвату* – pol. *aż boki zrywać*, ukr. *аж земля дружить* – pol.

⁷ M. Basaj, *Ekwiwalencja tłumaczeń frazeologizmów (na przykładzie języka czeskiego i polskiego)*, w: *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. 1, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1982, s. 157–165.

⁸ A. Radzik, *Frazeologia porównawcza, problem ekwiwalencji jednostek frazeologicznych: ze studiów nad frazeologią historyczną języka rosyjskiego*, w: *Frazeologizmy w niemiecko-lacińsko-rosyjskim Leksykonie petersburskim z 1731 roku*, red. A. Radzik, Kraków 2000, s. 28.

aż ziemia drży, ukr. *бити чолом* – pol. *bić czołem*, ukr. *ведмежа послуга* – pol. *niedźwiedzia przysługa*, ukr. *взяти ноги за пояс* – pol. *wziąć nogi za pas*.

Analiza frazeologizmów należących do porównywanych języków wykazuje adekwatność znaczeń aktualnych; rozbieżności są zauważalne, jeśli zwróci się uwagę na znaczenie pierwotne porównywanych związków frazeologicznych. Międzyjęzykowe odpowiedniki frazeologiczne o pełnej ekwiwalencji w planie leksykalnym i gramatycznym nie przysparzają trudności w nauce.

Do grupy drugiej należą te frazeologizmy, w których odnajdujemy odchylenia w zakresie struktury lub składu komponentów porównywanych związków wyrazowych. Obrazowanie jednak cechuje tutaj całkowita identyczność. Bliskość języków słowiańskich pozwala na odnalezienie odpowiednika związku frazeologicznego różniącego się stylistycznie, ale kłopoty pojawiają się przy zmianach znaczeniowych.

Klasyfikacja ukierunkowana na ukazanie różnic na poziomie leksykalnym lub strukturalnym dzieli związki frazeologiczne na następujące grupy: 1) częściowe ekwiwalenty leksykalne; 2) częściowe ekwiwalenty gramatyczne; 3) ekwiwalenty różniące się wewnętrznym obrazem zwrotu⁹.

W nauce języka ukraińskiego jako obcego źródłem błędów językowych są odchylenia w zakresie leksyki, morfologii i syntaktyki frazeologizmów uwarunkowane specyfiką systemu językowego. Dlatego bardzo ważną rolę odgrywa pokrewieństwo porównywanych języków.

Oto kilka przykładów frazeologizmów będących częściowymi odpowiednikami leksykalnymi: ukr. *Ахіллесова п'ята* – pol. *pięta achillesowa*; ukr. *товстий як бочка* – pol. *gruby jak beczka*; ukr. *риба, ні мя'со* – pol. *ni to pies, ni wydra*; ukr. *в сорочці народився* – pol. *w czerpki urodzony*; ukr. *жити на широкую ногу* – pol. *żyć na wysokiej stopie*; ukr. *мати голову на плечах* – pol. *mieć głowę na karku*.

W drugiej grupie odnajdziemy te związki wyrazowe, w których pojawiają się odchylenia w zakresie struktury i składu komponentów, ale obrazowanie cechuje pełna tożsamość, np. ukr. *очи не бачать – серце не болить* – pol. *czego oczy nie widzą, tego sercu nie żal*; ukr. *одна голова добре, а дві краще* – pol. *co dwie głowy, to nie jedna*; ukr. *ноги не тримають* – pol. *nogi odmawiają posłuszeństwa*; ukr. *з ким поведешся, від того й наберешся* – pol. *kto z kim przestaje, takim się staje*; ukr. *взятися за розум* – pol. *pójść po rozum do głowy*.

Podobnie jak frazeologizmy o częściowej zgodności leksykalnej odpowiedniki o niepełnej ekwiwalencji w planie gramatycznym sprawiają uczniom wiele kłopotów. Najtrudniejszą grupę stanowią odpowiedniki różniące się wewnętrznym obrazem zwrotu, np. ukr. *стати на рушник* – pol. *stać na ślubnym kobiercu*; ukr. *скочити в гречку* – pol. *zrobić skok w bok*; ukr. *жити без штампі в паспорті* – pol. *żyć na kocią łapę*; ukr. *їхати зайцем* – pol. *jechać na garę*; ukr. *брати ноги в руки (на плечі)* – pol. *brać nogi za pas*.

⁹ *Ibidem*, s. 27.

Tabela 2 ukazuje związki frazeologiczne będące źródłem błędów popełnianych przez studentów.

Tabela 2. Frazeologizmy ukraińskie i ich polskie odpowiedniki

Frazeologizmy ukraińskie	Ekwiwalenty polskie
Аж мурашки забігали по (тілу) спині	aż ciarki przeszły po plecach
Баба з возу – кобилі легше	baba z wozu – koniom lżej
Одна голова добре, а дві краще	co dwie głowy, to nie jedna
Біла ворона	czarna owca
Велика штука, велике цабе	gruba ryba
Білими нитками шитий	grubymi nićmi szyte
І вовки ситі, і кози цілі	i wilk syty, i owca cała
Що посієш, те й пожнеш	jak sobie pościelesz, tak się wyśpisz
З ким поведешся, від того й наберешся	kto z kim przestaje, takim się staje
Сльози навертаються на очі	łzy napływają do oczu
Говорити під ніс	mówić pod nosem
Не підлягає сумніву	nie ulega wątpliwości
Не бачити далі свого носа	nie widzieć dalej niż czubek własnego nosa
Ведмежа послуга	niedźwiedzia przysługa
Обіцянка – цяцянка, а дурневі радість	obiecanki cacanki, a głupiemu radość
Собака на сіні	pies ogrodnika
Робота не вовк, в ліс не втіче	robota nie zając, nie ucieknie
Розсістися як жаба на купині	rozsiaść się jak kura na grzędzie
Ведмідь на вухо наступив	słoń nadepnął na ucho
Стати поперек горла	stanąć kością w gardle
Попала коса на камінь	trafiła kosa na kamień
Триматися за мамину спідницю	trzymać się maminego fartucha

Osobną grupę frazeologizmów stanowią idiomatyzmy, które nie mają swych frazeologicznych odpowiedników w porównywanych językach¹⁰. Wszystkie rodzaje ekwiwalencji w języku ukraińskich sprzyjają tworzeniu kalek frazeologicznych polegających na dosłownym tłumaczeniu oraz tzw. półkalek, w których część komponentu zostaje przełożona, a część zapożyczona z oryginału. Polegają one najczęściej na tzw. neosemantyzacji, czyli wykorzystaniu wyrazu o nieodpowiednim znaczeniu. Jednym z głównych problemów jest wykorzystywanie wyrazów zbliżonych fonetycznie lub gramatycznie lub zupełnie innym znaczeniu. Często błędem jest konstrukcja powstała z połączenia dwóch frazeologizmów o zbliżonym znaczeniu, tzw. kontaminacja, oraz zmiana frazeologizmu wskutek zmiany składu związku.

¹⁰ A. Radzik, *Frazeologia porównawcza...*, op. cit., s. 27.

RÓŻNICE REKCJI CZASOWNIKOWEJ I BŁĘDY Z NIĄ ZWIĄZANE

Łączliwość wyrazów to określenie ich właściwości, dzięki którym mogą się łączyć z różnymi jednostkami leksykalnymi, np. innymi wyrazami albo związkami frazeologicznymi, i tworzyć w ten sposób większe sensowne całości języka.

Większość błędów językowych wynika ze specyfiki składniowej języka polskiego, a zwłaszcza składniowo-znaczeniowej łączliwości czasowników. Główny problem stanowi fakt, że niektóre przyimki w języku polskim łączą się z dwoma i więcej przypadkami:

na, o, po, w + biernik lub + miejscownik;

między (pomiedzy), nad, ponad, pod (popod), poza, przed, za + biernik lub + narzędnik;

z + dopełniacz lub + narzędnik;

za + dopełniacz lub + biernik lub + narzędnik.

Jeśli mówimy o miejscu, w którym coś/ktoś się znajduje (nie ma ruchu), po przyimkach używamy miejscownika, a w przypadku, gdy wskazujemy na miejsce, do którego kieruje się ruch, może występować biernik: *Torba stoi pod /za/ przed stołem* (Msc.). Ale: *Postawiłem torbę pod /za/ przed stół* (B.). Choć można też użyć miejscownika: *Postawiłem torbę pod/za/przed stołem* (Msc.).

Ponadto przyimka *o* z biernikiem używamy w konstrukcjach typu: *prosić o..., starać się o..., walczyć o..., troszczyć się o..., niepokoić się o..., martwić się o..., kłócić się o...,* np. *niepokoić się o dzieci* (B.). Popularne jest również użycie *o* z miejscownikiem: *rozmawiać o..., mówić o..., opowiadać o..., myśleć o..., marzyć o..., pamiętać o...* itp.

Do oznaczenia celu używamy w języku polskim przyimka *po* + biernik: *iść po mleko, jechać po żonę, płynąć po przygodę*, ale użycie „standardowe” *po* + miejscownik: *chodzić po parku*.

Z biernikiem łączy się również przyimek *w*, w mowie potocznej taka konstrukcja używana jest przy określeniu miejsca skierowania ruchu i czynności: *iść w górę, w dół, w bok..., wpaść w dziurę*. Ponadto określenie dotyczące dni tygodnia (*w poniedziałek*) oraz konstrukcje typu: *wierzyć w..., angażować się w..., bić w..., uderzyć w..., patrzeć w...*

Do standardowych należy użycie *w* + miejscownik dla określenia miejsca czynności, np. *w Kijowie, w szkole*.

Biernik łączy się również w mowie potocznej z przyimkiem *między* i oznacza punkt dojścia, czynności, np. *iść między drzewa, włożyć coś między kartki, uderzyć między oczy*.

W języku polskim częste jest użycie *między* z narzędnikiem, np. *między nami*; *ponad* z biernikiem dla oznaczenia przekroczenia granicy czasu, miary, natężenia, np. *ponad miesiąc, ponad 100 km/h, ponad siły...*; *poza* z biernikiem – oznacza przekroczenie granicy przestrzeni: *poza granice, poza Kraków...*; *za* z dopełniaczem – coś dzieje się w danym czasie: *za króla Bolesława...*; *za* z biernikiem – coś będzie po pewnym czasie: *za rok, za dzień, za chwilę...*; *za*

z narzędnikiem – coś lub ktoś jest po lub za czymś (kimś): *za tą panią, za górami...*

Jak widzimy, nawet rodzimym użytkownikom języka polskiego może to sprawiać trudność. Ukraińskie czasowniki rządzą się różnymi wyrażeniami przyimkowymi, z reguły innymi niż w języku polskim i to one często sprawiają problem polskojęzycznym studentom. Oto zestawienie czasowników stanowiących źródło ich najczęstszych pomyłek:

W języku ukraińskim łączliwość wyrazów oznaczających bycie dumnym w wielu kontekstach jest odmienne od polskich odpowiedników. Są to: czasowniki *пишатися ким? чим?* (*szczyć się kim? czym?*, *być dumnym z kogo? z czego?*), *гордяться ким? чим?* (*być dumnym z kogo? z czego?*) oraz przymiotnik *гордий ким? чим?* (*dumny z kogo? z czego?*). Por. ukr. *Батько був гордий своїм сином* – pol. *Ojciec był dumny ze swojego syna*; ukr. *Ми гордимся нашими успіхами* – pol. *Jesteśmy dumni z naszych sukcesów*.

Ukraińskiemu zwrotowi *бути задоволеним ким-чим?* odpowiada polski ekwiwalent *być zadowolonym z czego?*. Jak widać ukraiński przymiotnik *задоволений* łączy się bezpośrednio z narzędnikiem, np. ukr. *вона задоволена результатами* – pol. *jest zadowolona z wyników*; ukr. *професор задоволений своїми студентами* – pol. *profesor jest zadowolony ze swoich studentów*.

Podobnie jak ukraiński czasownik *радіти* polskie ekwiwalenty *cieszyć się*, *ucieszyć się* łączą się z przyimkiem *z* i dopełniaczem, np. ukr. *він зрадів з підвищеної зарплати* – *ucieszył się z podwyższonej pensji*, ale istnieje połączenie charakterystyczne tylko dla języka ukraińskiego z przyimkiem *за* z biernikiem, np. ukr. *радію за тебе* – pol. *cieszę się z twojego powodzenia w życiu (sukcesu itp.)*. Generalnie ukraińskie *радіти*, *зрадіти* łączą się z formą celownika, zwłaszcza gdy powodem do radości jest fakt, że kogoś lub coś zobaczyliśmy, znaleźliśmy, np. ukr. *мама зраділа гостеві* – pol. *tata ucieszyła się na widok gościa*.

Do czasownika *радіти* zbliżony jest czasownik *тішитися* – *cieszyć się z czego? na co? czym?* łączący się w języku ukraińskim przede wszystkim z narzędnikiem bez przyimka: *тішитися ким? чим?*. Na przykład ukr. *тішитися майбутніми прибутками* – pol. *cieszymy się na przyszłe dochody*; ukr. *тішуся цим старим садом* – pol. *cieszę się tym starym sadem*; ukr. *тішимося з виконаної роботи* – pol. *cieszymy się z wykonanej pracy*.

Czasowniki dotyczące mówienia, myślenia w języku ukraińskim łączą się zazwyczaj z obiektem myśli, mówienia, a także pisania za pomocą połączenia przyimka *про* z biernikiem (*говорити про кого? що?*, *думати про кого? що?*), w języku polskim natomiast za pomocą przyimka *o* z narzędnikiem (*myśleć, mówić o kim? o czym?*). Dotyczy to wszystkich czasowników oznaczających wszelkiego rodzaju działania intelektualne: *питати про кого? що?* – *pytać o kogo? o co?*, *пам'ятати про кого? що?* – *amiętać o kim? o czym?*, *забути про кого? що?* – *zapomnieć o kim? o czym?*, *забувати про кого? що?* – *zapominać o kim? o czym?*, *розповісти про кого? що?* – *opowiedzieć o kim? o czym?*, *розповідати про кого? що?* – *opowiadać o kim? o czym?*, *дізнатися про кого? що?* – *dowiedzieć się o kim? o czym?*, *дowiedywać się o kim? o czym?* –

дізнаватися про кого? що?, мріяти про кого? що? – marzyć o kim? o czym? itp.

Poza tym czasownikowi *дивитися* odpowiadają dwa polskie czasowniki: *ogłądać kogo? co? – дивитися кого? що?* oraz *patrzeć na kogo? co? – дивитися на кого? що?*. Trudność związana z tym czasownikiem nie wynika bezpośrednio z rekcji, a z homonimii międzyjęzykowej i różnicy znaczenia.

Ukraińskie czasowniki *просити, попросити* łączą się bezpośrednio z dopełniaczem *просити (кого? чого?)*. Odpowiadają im polskie formy z przyimkiem *o* i formą biernika *prosić, poprosić (o kogo? o co?)*, np. ukr. *Просимо вашої уваги.* – pol. *Prosimy o państwa uwagę.* Nazwa osoby, do której zwracamy się z prośbą, stoi zazwyczaj w formie dopełniacza z przyimkiem *y*, natomiast w języku polskim bez przyimka, np. ukr. *Попросив у батьків дозволу* – pol. *Poprosił rodziców o pozwolenie.*

Na uwagę zasługuje łączliwość czasownika *слухати*, którego używamy w połączeniu z biernikiem i jego polski przekład *sluchać czego?* w połączeniu z dopełniaczem: *слухати кого? що?*, np. ukr. *музику, концерт, передачу* – pol. *muzyki, koncertu, audycji.*

Czasowniki, które oznaczają wiarę, przeświadczenie, przekonanie lub jego brak (zwątpienie), łączą się w języku ukraińskim z przyimkiem *в (y)* i celownikiem, w języku polskim zaś z przyimkiem *w* i biernikiem. Obiekt zaś, względem którego odczuwamy tego rodzaju stany, wyrażamy za pomocą przyimka *в (y)* z miejscownikiem: *переконатися в чому? – przekonać się o czym?, пересвідчитися в чому? – przekonać się o czym?, сумніватися в кому? чому? – wątpić w kogo? w co?, засумніватися в кому? чому? – zacząć wątpić, зва́т-ріти в кого? w co?, зневіритися в кому? чому? – stracić wiarę w kogo? w co?, зневірятися в кому? чому? – tracić wiarę w kogo? w co?, розчаруватися в кому? чому? – rozczarować się do kogo, do czego, розчаровуватися в кому? чому? – rozczarowywać się do kogo? do czego?.*

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, interferencje językowe i przeniesienie wzorów rekcji czasownikowej z języka ukraińskiego stanowią główne źródło błędów stylistyczno-gramatycznych i prowadzą do zakłócenia i uniemożliwienia komunikacji. Najczęściej popełniane błędy to niewłaściwy dobór przyimka i niewłaściwa konstrukcja pytania o dopełnienie przyimkowe. Dodatkowy problem stanowi częściowe podobieństwo w łączliwości czasowników oraz różnice ekwiwalencji, np. *вивчати (що?) – uczyć (czego?), вчитися (чого?) – uczyć się (czego?), вчитися (де?), навчатися (де?) – uczyć się (gdzie?)*.

Oczywista trudność wynika również z homonimii międzyjęzykowej, np. ukr. *вітати (кого? з чим?)* – pol. *gratulować (winszować) (komu? czego?)* oraz pol. *witać (kogo?)*.

Z powyższej analizy wynika, iż przynależność do tej samej rodziny językowej i interferencje językowe mają postać nie tylko bezpośrednich zapożyczeń leksykalnych, lecz także kalk semantycznych, słowotwórczych, składniowych, frazeologicznych oraz zapożyczeń ogólnosystemowych. Odstępstwa od obowiązującej normy językowej, czyli taka innowacja, która nie usprawnia porozumie-

wania się, powstają najczęściej jako wynik dotychczasowych przyzwyczajęń językowych ucznia. W obrębie błędów językowych mieszczą się błędy gramatyczne, leksykalne i fonetyczne.

Najistotniejsze w nauce języka ukraińskiego jako obcego są te błędy, które w znacznym stopniu zakłócają lub uniemożliwiają komunikację. Największą grupę stanowią błędy leksykalne. Wśród nich możemy wyróżnić błędy słownikowe (wyrazowe), np. używanie wyrazów w niewłaściwym znaczeniu, mylenie znaczeń wyrazów podobnych brzmieniowo lub morfologicznie. W dużej mierze wynikają one z homonimii międzyjęzykowej, bliskiego podobieństwa fonetycznego i interferencji językowej.

Następną grupę stanowią błędy frazeologiczne, tj. zmiana formy frazeologizmów wskutek wymiany, redukcji lub uzupełnienia składu związku, wskutek ewolucji postaci gramatycznej jednego ze składników, zmiany znaczenia oraz użycia frazeologizmu w niewłaściwym kontekście, powodującym odrzucenie znaczenia dosłownego.

Pomyłki syntaktyczne polegają najczęściej na wyborze niewłaściwego wzorca składniowego, czyli niewłaściwym łączeniu form wyrazowych w jednostki tekstu. Mogą to być błędy w zakresie związku zgody i rzędu, w używaniu przyimków i wyrażen przyimkowych, niepoprawne skróty składniowe, błędne konstrukcje z imiesłowowym równoważnikiem zdania, struktury niepoprawne pod względem szyku oraz zbędne zapożyczenia składniowe. Ich główną przyczyną jest niezajomość łączliwości czasownikowej.

Warto zauważyć, że wpływ języka ojczystego na przyswojenie języka obcego może być zarówno źródłem trudności, jak i czynnikiem ułatwiającym proces uczenia się. Czasami przenoszenie nawyków językowych może być pomocne w zapamiętywaniu elementów języka obcego. Chcąc uniknąć błędów interferencyjnych, można wprowadzić kontrast międzyjęzykowy, ukazując miejsca potencjalnie trudne.

LITERATURA

- Bartnicka B., *Trudności w nauczaniu aspektu czasowników*, w: *Vademecum lektora języka polskiego*, red. B. Bartnicka, L. Kacprzak, E. Rohozińska, Warszawa 1992, s. 65–79.
- Basaj M., *Ekwiwalencja tłumaczeń frazeologizmów (na przykładzie języka czeskiego i polskiego)*, w: *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, t. 1, red. M. Basaj, D. Rytel, Wrocław 1982, s. 157–165.
- Buttler D., *Słownik polskich form homonimicznych*, Wrocław 1984.
- Grucza F., *Z problematyki błędów obcojęzycznych*, Warszawa 1978.
- Komorowska H., *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003.
- Кононенко В., Кононенко І., *Контрастивна граMATика української та польської мов*, Київ 2006.
- Kononenko I., Mytnik I., Wasiak E., *Słownik tematyczny polsko-ukraiński*, Warszawa 2010.
- Markowski A., *Kultura języka polskiego*, Warszawa 2006.

- Radzik A., *Frazeologia porównawcza, problem ekwiwalencji jednostek frazeologicznych: ze studiów nad frazeologią historyczną języka rosyjskiego*, w: *Frazeologizmy w niemiecko-lacińsko-rosyjskim Leksykonie petersburskim z 1731 roku*, red. A. Radzik, Kraków 2000.
- Szulc A., *Błąd językowy a dydaktyka języków obcych*, „*Języki Obce w Szkole*” 1982, z. 5, s. 259–266.
- Zinkiewicz-Tomanek B., *Морфологічні інтерферени у процесі вивчення української мови поляками*, „*TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*”, 2007, t. 2, s. 7–14.
- Баранівська О., *Українсько-польська орфографічна, граматична і лексична інтерференція в навчанні української мови як іноземної*, w: *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, Львів 2007, Випуск 2, с. 178–184.
- Гамела Й., *Труднощі при вивченні української мови як іноземної на початковому етапі (з досвіду польськомовного слухача)*, w: *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*, Львів 2008, Випуск 3, с. 53–59.

THE SOURCES OF ERRORS TYPICAL FOR POLISH YOUTH LEARNING UKRAINIAN

Summary. The article is an attempt to approximate the most common sources of errors lexical and grammatical, appearing in learning the Ukrainian language, which disrupt and prevent communication. Analysis is based on the experience of a Polish-speaking student. The observations show that the source of errors is interference in the range of homonymy language and phraseology and differences in connectivity verbs.

Key words: linguistic error, interference linguistic, communicative competence